

Transition och konsolideringen

En smärfri process?

Abstract

Processen när ett land omfamnar demokratiska ideal efter ett auktoritärt förflutet är ofta en period fylld med glädje och firande. Men den kan även vara fylld av sorg och smärftulla minnen från tiden före demokratins införande. Den övergångsfas som dessa länder genomgår genomsyras av dilemman då den gamla ordningens arv ska behandlas samtidigt som en ny samhällsform tar vid. För att transitionen ska bli komplett och eftersträvad över hela det samhällsliga spektrat är det av vikt att hela befolkningen står bakom konsolideringen och utvecklingen som efterlämnats av den avgående regimen. Det bestående hindret som kräver långsiktigt tålamod är ansvarsutkrävandet från den avträdande auktoritära ledningen och dess följeslagare samt att offren får någon form av rättvisa och erkännande.

Nyckelord: transition, Latinamerika, sanningskommission, konsolidering, kompromiss

Antal ord: 9913

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Frågeställning	2
3	Syfte	3
4	Metod	4
5	Material	5
6	Teori	6
6.1	Transitionsteori.....	6
6.2	Försoningsprocesser	8
7	Empiri	12
7.1	Sydafrika – ett mörkt förflutet bearbetas.....	12
7.2	Chile – Pinochets arv konsolideras demokratiskt	14
7.3	Spanien – där kungens ord väger tyngst.....	17
7.4	Argentina – en militär historia	19
7.5	Guatemala – Frukten av korporativism och underrättelsetjänster.....	22
8	Analysen	24
9	Sammanfattning	27
10	Referenser	28
10.1	Artikelreferenser.....	28
10.2	Bokreferenser	28

1 Inledning

Många av dagens demokratier uppstår ur askorna efter en tidigare regim, med ett uppenbarligen lyckligt förlopp från en auktoritär stat till en demokratisk nation. Men är verkligen processen så smärtlös som det kan tyckas vid en första anblick?

Många svåra val måste fattas då man gör upp med det förflutna, ett förflutet som inte bara kan sopas bort. Ofta reser sig nationen ur en intern konflikt, som i våra fall, och måste handskas med allt som det innebär när en tidigare regim antingen ska fördrivas eller välkomnas in i det nya samhället. Hur går den här processen till, och vilka krafter driver på den? Och hur gör man på nationell nivå upp med ett plågsamt förflutet?

Vår hypotes är att Przeworskis agentteori kommer ha ett högt förklaringsvärde på de fall vi valt att studera bland de spansktalande länderna, och att sanningskommissionens effekt kommer till att variera.

2 Frågeställning

- Hur bra kan transitionsteorin förklara den demokratiska utvecklingen i spansktalande länder som lidit av en närliggande inre konflikt?
- Vilken påverkan har sanningskommissioner på konsolideringen av demokrati i ovan nämnda länder?

3 Syfte

Vi vill se hur länder har hanterat sina demokratibyggen efter att ha genomgått en längre period av inre konflikt. Vi vill fokusera på transitionsteorin som presenteras ur Przeworskis hypotes om specifika individers påverkan i den demokratiska konsolideringen. Utöver detta vill vi undersöka sanningskommissionernas påverkan i våra utvalda länders demokratiutveckling.

4 Metod

Vi kommer att utforma en kvalitativ analys baserad på litteratur rörande vårt material. Därefter kommer vi att analysera materialet med Przeworskis agentteori och Tutus samt andra författares tankar kring sanningskommissioner. Ländernas historia jämförs för att finna gemensamma förutsättningar i deras vilja att konsolidera sina demokratier. På grund av de få fallen i kombination med länders unikheter förkastar vi kvantitativa analysmetoder för att hitta den nämnarna som ger den starkaste förklaringsstyrkan. Att de utvalda länderna ligger varandra geografiskt och kulturellt nära ger även möjlighet att delvis exkludera den kulturella kontexten som en bidragande faktor till varför länderna utvecklas olika. Det ger oss möjlighet att använda oss av metoden att se på länder med "mest lika" principen för att hitta förklaringen till ländernas demokratiutveckling. Då vi utgår från att Latinamerikanska länder har större gemensamma likheter på det kulturella planet ser vi en potential i att kunna vid olika resultat kunna se vilka Y faktorer som bidragit till X:et.

5 Material

Vi kommer att använda oss av etablerade författare som arbetat med och kring transitionsteorin och försoningsproblematiken i konsoliderande demokratier. Utöver böcker kommer vi även att arbeta med artiklar som behandlar ämnet och de berörda länderna. Dessa är Spanien, Argentina, Chile, Guatemala och Sydafrika. De fyra förstnämnde har vi valt då dessa har vissa gemensamma faktorer: spansktalande kultur, tillhör den senaste demokrativågen och att de flesta har använt sig av någon form av sanningskommission. Sydafrika valdes som referens på grund av hur välanvänd och djupgående deras sanningskommission har arbetat. Alla länder har lidit av en inre konflikt som inte har kunnat lösas med militära medel och som lidit skada av en militär intervention i den politiska sfären. Det som gör materialet intressantare än till exempel kommunismens fall eller demokratiseringsprocesserna efter andra världskriget är att dessa fall inte haft en lika viktig ekonomisk faktor som bidragit till samhällsförändringen.

6 Teori

6.1 Transitionsteori

Demokratiseringsprocesser kan beskrivas av en mängd vetenskapliga teorier där vissa framhåller agenter som den drivande kraften och andra fokuserar på strukturella och ekonomiska företeelser. Som huvudteori i denna uppsats har vi valt att fokusera på individuella aktörers involvering i att leda icke-demokratier till ett demokratiskt stadium i spansktalande länder. Vi kommer utöver detta använda Sydafrika och deras sannings- och försoningskommission som en mall för konsolidering av demokrati.

Som huvudteori i denna uppsats har vi valt Przeworskis kategorisering av en demokratisk transition som Grugel presenterar i sin bok *”Democratization – a Critical Introduction”*. Przeworskis infallsvinkel i analyserandet av transition är en i sitt slag och vi anser att den ger en tydligare och starkare förklaringsvärde än andra teorier som behandlar demokratisering.

Detta för att uppsatsen ska begränsas och konkretiseras som vi fokuserat på en huvudsaklig teori och valt bort en mängd andra aspekter på hur en demokratisk transition kan analyseras och vad som påverkar denna, som exempelvis ekonomisk utveckling. Perioden när en stat går från ett icke-demokratiskt tillstånd till demokrati kallas ofta för transition från engelskans benämning på övergång. Teori är en idé om en föreställning om hur ett specifikt skeende kommer arta sig under vissa förutsättningar och faktorer. I den dynamiska värld vi människor skapat leder detta till att faktorerna och förutsättningarna är många och skiljer sig åt. Detta gör att olika teorier skapats för att förklara varför något specifikt skedde och för att förstå och ha möjligheten att förutse framtida liknande skeenden på ett förenklat sett som är övergripligt. De faktorer som kan anses som vitala för en demokratisk förändring kan vara specifika aktörers roller, samhällsstrukturer, kultur och klassrelationer samt regeringsbyte. Przeworski antar, i sin teori, att aktörer formar sina eventuella resultat genom val av handlingar som inte är påverkade av den historiska kontexten. Antagandet utgår att deras framåtsträvande rationella val är oberoende av någon kontext överhuvudtaget (Grugel, 2002, s.56f).

Transitionsperioder är för många länder väldigt problematiska, bland annat på grund av att det inte finns klara förhållningsregler för hur det politiska systemet ska fungera. Ofta går de även hand i hand med ekonomiska kriser eller sviktande tillväxt. En ofta infekterad fråga är vad den nya regimen ska göra med företrädarna för den gamla, i de fall där anmärkningsvärda brott eller grymheter

har förekommit. Dessutom växer sig ofta nationalistiska eller fundamentalistiska strömningar starka under tiden för transitionen. De spansktalande länderna har, som vi kommer presentera längre ner, genomgått rättighetskränkande regimer, ekonomiska kriser och haft ledande personer som i den politiska sfären begått oförglömliga brott. Transitionsteorin kritiseras för att inte behandla den djupgående problematiken där strukturella, historiska och tills viss del etniska problem uppkommer utan förlitar sig på själva processen där förklaringen till varför det uppkommer felaktigheter inom demokratin beskylls på individer som uppfattat allt felaktigt. Den har däremot passat sig väldigt väl i förklaringen av Sydeuropas och Latinamerikas demokratisering (Grugel, 2002, s.60f).

Moderniseringsteorin och strukturalister ser den ekonomiska, historiska och utvecklingsfaktorn som den yttersta för politisk förändring, medan transitionsteorin framhäver individers/ledares förmåga att få med sig massan genom sina egna egenskaper, som exempelvis karisma.

Transitionsforskningen är en relativt ung inriktning inom statsvetenskapen. Teorier inom transitionsforskningen fokuserar på en mängd skilda förklaringsmodeller till varför vissa transitioner blir framgångsrika och andra inte. Den ekonomiska förklaringen med moderniseringsteorin, som huvudfana, kan appliceras då det finns en ekonomisk förändring och marknadsdriven utveckling. Moderniseringsteorin har kritiserats för att vara för strukturbaserad och för att vara för historisk till sitt synsätt. Den ter sig vara alltför simplistisk i sin syn på demokratisering och sätter ett alltför linjärt samband mellan kapitalism och demokrati (Grugel, 2002, s.49f). Bara för att det historiskt sett har skett en demokratisk konsolidering samtidigt som ett marknadsekonomiskt system har slagit rot betyder inte det att den ena företeelsen utlöser den andra, det blir ett felaktigt kausalförhållande. Moderniseringsteorin beskylls även för att vara historieförenklande då den förutsätter att vilka samhällen som helst ska kunna genomgå den process som exempelvis Storbritannien gjorde under 1800-talet. Det är inte så lätt att man kan plocka ut en process ur tid och rum och sedan applicera den på ett nutida fall. Detta medför att det kan ges en skev bild av den historiska utvecklingen. Ett land som var demokratiskt och ekonomiskt välmående på 1950-talet behövde inte vara så enbart på grund av dess historiska utveckling. Dess ekonomiska välstånd behöver inte vara det enda sambandet med dess demokratiska konsolidering. Vi vill i den här uppsatsen få reda på om det finns specifika överstämmande faktorer som kan förklara de spansktalande ländernas framgångsrika demokratiska transitioner. Agentteorin, alltså Przeworskis transitionsteori, menar att demokrati kan skapas helt oberoende av den strukturella kontexten, då den hypotiserar om att den framgångsrika utvecklingen av demokrati kan inträffa ifall eliterna lär sig det "rätta" sättet att framåtskrida (Grugel, 2002, s.57ff). Genom att auktoritära regimer förhandlar med den demokratiska oppositionen skapas en transition där man möts halvvägs genom diskussioner angående samarbete och steg för steg, genom skapandet av institutionella regler för demokratisk praktisering, närmar sig en demokratisk konsolidering. Detta förhållningssätt till demokratisk transition separerar politisk förhandling från de ekonomiska förhållandena och ger en politisk förklaring till den demokratiska processen. Detta ger möjlighet till att hitta vägar och

förklaringar till utvecklingen. Det går att förklara den utvecklingen genom rationellt val där kostnadseffektivitet är i fokus. Är fördelarna för strävandet mot ett politiskt mål värt kostnaden. Przeworski menar med detta att politisk stabilitet, för oavsett regim, är inte legitimitet av det dominerande rådande systemet utan närvaron av efterstävda alternativ. I Grugel (2002, s.57ff) förklarar Schmitz och Sell det som:

If the expected gains for the opposition (more freedoms, material well-being, and political participation) are higher than the risks (danger to life, imprisonment etc.) then it will continue to press for change. In turn, the regime elite is most likely to split into hard- and soft-liners along to the two basic alternatives, either to suppress the opposition or to regain legitimacy by using a strategy of liberalization. Successful transition is most likely when soft-liners ally with the opposition and are transformed in the process into reformers.

– Schmitz och Sell, (1999:31-2)

Detta behöver inte betyda att kompletta demokratier skapas då formella och informella pakter samt kompromisser skapar konsoliderade demokratier på institutionell nivå. Paktsynvinkeln på transitionen ger möjlighet för eliten att ge sig rätten att fortsätta utnyttja majoriteten vilket i sig blir en antidemokratisk mekanism. Detta må skapa politisk stabilitet kortsiktigt i den konsoliderande demokratin men i ger långsiktigt en institutionell form av politisk exkludering. Detta är acceptabelt under transitionsperioden då elitpakter möjliggör en institutionellt genombrott och skapar ett forum för förhandling i skapandet av en ny demokrati. Den främsta vinsten med pakter är skapandet av en stabil miljö och minskandet av osäkerhet under transitionen (Grugel, 2002, s.59f).

There is nothing more difficult to execute, nor more dubious of success, nor more dangerous to administer than to introduce a new system of things: for he who introduces it has all those who profit from the old system as his enemies and he has only lukewarm allies in all those who might profit from the new system.

– Machiavelli, The Prince, kapitel VI

6.2 Försoningsprocesser

I denna uppsats kommer vi att beröra tre olika försoningsprocesser som ska kunna understödja en demokratisk utveckling i ett land som lidit under någon form av intern konflikt. Dessa är sanningskommissioner, glömska och hämnd. Vi kommer att fokusera på sanningskommissioner vilket innebär att glömska och hämnd endast får mindre roller i denna uppsats. Glömska och hämnd perspektivet förkastas av sanningskommissionen som ej användbara alternativ och bidrar inte lika djupgående till samhällsförändring i den demokratiska konsolideringen. Då

de inte bidrar med samma revolutionerande tankesätt får de mindre plats till fördel för sanningskommissionen.

Hämndbegreppet tar sin utgångspunkt i den juridiska rättvisan och har som mål att de skyldiga ska ställas inför rätta och bestraffas för sina begångna brott. Ett mål som ofta lyfts fram som ett exempel på detta är Nürnbergrättegångarna under andra världskrigets efterspel. Fördelarna med det här tillvägagångssättet är att det skänker en känsla av att rättvisa har skipats för offren, och att förövarna fått sitt straff.

Det finns nackdelar med den här processen, varav en är problematiken kring vilka som dömer vem. Under Nürnbergrättegångarna var det segrarmakterna som satt på domarens och juryns plats och anklagade nazisterna för brott mot mänskligheten, medan deras egna tveksamma krigsföringsmetoder aldrig berördes (Minow, 2002, s.20). Rättegångar i den här storleksordningen kan även vara enormt kostsamma och utdragna, och om nationen som anordnar dem är fattig och/eller förstörd av en utdragen konflikt är en långvarig rättsprocess mot flera personer enormt påfrestande rent ekonomiskt. Dessutom är det som ovan nämndes en segrares rättvisa som appliceras på en *slagen och besegrad* motståndare. Om båda sidorna har låst sig i ett militärt dödläge förändras förutsättningarna och andra vägar måste sökas (Tutu, 2000, s.26). Utgången i rättegångar är inte heller given och risken är att det skapas förbittring bland offren om de anser att inte rättvisa har skipats via rättssystemet. Förövarna befinner sig dessutom i en situation där de känner att de lämnar ut sig åt motståndarens bestraffning. Har de tidigare kontrollerat den politiska makten och våldapparaten kan de, om de anser att de eventuella effekterna av en rättegång blir för hårda, med våld försöka förhindra den demokratiska utvecklingen (Tutu, 2000, s. 26ff).

Det andra alternativet, eller snarare den andra änden av skalan, är att de drabbade personerna låter det förgångna vara förgånget och avsäger sig hämndbegäret i en sorts nationell amnesi, glömska. Exempel på detta är flera länder under efterkrigstiden, där kriget och dess hemskheter generellt inte diskuteras och bearbetas av dem som upplevde det. De som berörts av hemskheterna kan glida in i en minnesförträngning vilket påverkar hela samhället, ofta negativt. I Österrike kan det till exempel ”innebär[a] att majoriteten av folket helt enkelt stänger av teven, bläddrar vidare i tidningen och inte köper böckerna”(Sereny, 2000, s.280) när ämnet berör landets roll under andra världskriget. I Tyskland behandlades kriget med smärta och ilska av dem som upplevde det och deras barn, och diskussionerna om det var få. Men den nyare generationen har börjat bemöta historien och behandla den på en intellektuell nivå (Sereny, 2000, s.411f). I Japan var problematiken svårare, och bearbetandet har bemötts av kritik för att inte ha varit ärligt nog (Ruin, 2000, s.6f).

Sydafrikas ärkebiskop Desmond Tutu presenterar vad han kallar för den ”tredje vägen” mellan Nürnberg och den nationella glömskan, den så kallade sanningskommissionen (Tutu, 2000, s.20ff). Han förkastar rättegångar som ett praktiskt alternativ på grund av ovan nämnda anledningar och även amnesi på grunder som liknar Moldens:

...det förflutna, långt ifrån att försvinna eller ligga ner och var tyst, har en störande och envis benägenhet att återvända och hemsöka oss om vi inte riktigt tar itu med det på ett lämpligt sätt. Om vi inte ser ondskan i vitögat ska vi finna att den har en spöklik vana att komma tillbaka och hålla oss som gisslan.

– Desmond Tutu (2000, s.34)

Sanningskommissionen roll är att underlätta nationell läkning efter en konflikt genom att gräva fram de brott som begåtts under denna konflikt. Målet är inte att bestraffa utan istället att upplysa offer, offrens anhöriga, förövare och nationen i sig själv om den gemensamma historien samtidigt som ansvaret fastställs (Tutu, 2000, s.34). För stater i en transitionsfas, från ett auktoritärt styre mot demokrati, är detta ett unikt tillfälle att erkänna statens övergrepp på sina undersåtar. Sanningskommissioner ger möjlighet för stater att markera vilka åtgärder som offer behöver för att känna att de fått rättvisa och därmed ge en stat en djupare känsla för den transition den genomgår. Där hemlighetsmakeri och förnekelse, från förbrytare och deras anhängare samt åskådare, kan lyftas upp, visa i vilken ofattbar omfattning de genomförts och bedömas som en olaglig handling antingen enligt lag eller efter generellt antagna principer om mänskliga rättigheter (Stanley, 2005, s.582-583,587). Amnesti ges till dem som samarbetar och upplyser kommissionen om vilka hemskheter som de utfört, och de drabbas inte av rättsliga efterföljder. Sanningskommissionen ska därför inte ses som en process som uppmuntrar brott genom löften om straffrihet. Kraven för att amnesti ska beviljas är hårda och kräver fullständigt samarbete från förövarens sida. Om det är tillräckligt avgörs av kommissionen. Brottet måste dessutom ha varit politiskt motiverat och utfört under perioden mellan 1960 (året då massakern i Sharpville inträffade) och 1994 då Nelson Mandela tillträdde som president, vilket innebär att det inte rör sig om någon allmän juridisk amnesti (Tutu, 2000, s. 55). Dessutom kan inte grupper ansöka om gemensam amnesti, utan det kan endast ske på individuell basis (Boraine i Elster, 2006, s.306). Av de 9000 individerna som bad om amnesti i Sydafrika beviljades det till endast 400 stycken, alltså mindre än 5 procent av de sökande (Minow, 2002, s.24).

En problematik som uppstår vid rättegångar är att statens övergrepp kan döljas som omärkliga, rutinmässiga och legitima statliga aktiviteter. Genom lagstiftning kan ramverk skapas där brott mot rättigheter kan rättfärdiggöras. Utöver detta omformas dessa brott så de kan förnekas. Där det blir en förnekelse blir de statsanställda felaktigt representerade då de ses som goda anställda som arbetar mot organisatoriska eller institutionella mål. På samma sett ses offren som nedvärderade och anses, av förbrytarna, att verkligen förtjäna sin bestraffning. Många förövare reagerade enbart på den propaganda som pumpades ut till dem om hur, de nu ansedda offren, var exempelvis kriminella, terrorister eller kommunister. Många åskådare och förbrytare reagerade därför inte nämnvärt på den behandling offren utled. Det sanningskommissioner belyser är att det var studenter, lärare och vanliga arbetare vars enda brott var att de inte höll med den rådande regimen och ordningen och därmed straffades (Stanley, 2005, s.583ff, 588). Det uppstår en svårighet med sanningskommissioner då offren inte tillhör en

homogen grupp. Det finns de som enbart vill få kvarlevorna från sina anhöriga och få möjligheten att begrava dem medan andra offer är tortyröverlevare är i behov av längre medicinsk och psykologisk hjälp, vilket skapar en viss obalans i hur staten ska bemöta de kostnader som uppstår. Det uppstår också en svårighet då kvinnor som i högre utsträckning drabbas av övergrepp hade behövt en samhällelig eller institutionell förändring för att känna att de fått erkännande. Det statusbaserade erkännandet blir därför beroende på ambitionen och viljan hos transitionsstaten (Stanley, 2005, s.585ff).

I transitionsfasen vill man undvika stora konflikter som inte går att förhandla sig igenom eller med tiden överkomma. Detta innebär att den gamla regimen, som fortfarande har till viss utsträckning kontroll över ekonomin, samhället, politiken och inte minst polisiära och militära krafter, delvis ska undersöka och bedöma sig själv och är delvis skyddad genom sin position. Dess status i samhället medför att den måste specialbehandlas och det ska behövas speciella omständigheter för att den ska rubbas ur den samhälleliga strukturen. Detta innebär att det ofta blir små grupper som är svaga eller fattiga och relativt kraftlösa trots att de ofta har tillhört den undertryckta befolkningen. Dessa individer har störst sannolikhet att inte få delta fullt ut i det arbete som uppstår i efterspelet av en stats övergrepp. Sanningskommissioner kan därför inte realistiskt tillhandahålla det erkännande som löser den allmänna statusolikheten i samhället. Detta ger däremot den transitionella staten möjlighet att agera och behandla de djuprotade problem som kommissionen föreslår att åtgärda. Det kan i vissa fall enbart handla om att tillhandahålla vård, gravstenar och fortsatta undersökningar för att allmänheten inte anse att de är svaga eller enbart en nödvändig charad. Detta innebär att den nya ordningen i staten måste ifrågasätta hur de värdeladdade orden rättvisa och sanning används. Genom att erkänna brott och offer skapas det första steget mot rättvisa inom den övergående staten. Men ifall staten inte i det längre perspektivet tar sig an de rekommendationer och svarar upp till kommissionens arbete kan allt arbete enbart ses som en institutionell kortsiktig ventil som skapar änne mer ojämlikhet och orättvisa (Stanley, 2005, s.586f, 589f, 593ff).

7 Empiri

7.1 Sydafrika – ett mörkt förflutet bearbetas

Sydafrika blir vårt referensexempel, då landet utgör startpunkten, och därigenom modellen, för hur en sanningskommission utformas och genomförs enligt ärkebiskopen Desmond Tutu (även om tidigare kommissioner förekommit), samt innehar förutsättningar som krävs för att en sådan här process ska kunna genomföras.

Sydafrika genomförde ett val 1948 som förde det afrikaanstalande Nationalistpartiet till makten med löften om ett rassegregerat samhälle, benämnt apartheid. Daniel Malan blev regeringschef och den *de facto* redan existerande rasismen institutionaliserades i landet. Apartheid infördes officiellt 1950, en handling som klassade två tredjedelar av befolkningen som ”icke-vita”. Partiet fick med tiden större och större stöd i valen och oppositionen försvann från parlamentet under 70-talet, då den övervägande majoriteten av de röstberättigade, alltså de vita, röstade på Nationalistpartiet.

Svarta trycktes ihop i så kallade *bantustans*, små enklaver där de teoretiskt hade medborgarskap och autonomi, men som i praktiken fungerade som läger för den oönskade delen av befolkningen. Samhället i sin helhet präglades av raspolitiken, med separat utveckling för de vita och färgade. Detta manifesterade sig i skilda järnvägsövergångar, arbetsplatser, skolor, sjukhus, ambulanser med mera. Skolornas, där endast afrikaan lärdes ut, läroplaner var även utformade för att passa de färgades roll i samhället (Tutu, 2000, s.21f). Straffen för att byta mot de här föreskrifterna var hårda, både för färgade och vita. Det var även olagligt att gifta sig över rasgränserna, en lag som försvann först på 80-talet under president Bothas (Tutu, 2000, s.106).

Svarta var även uteslutna från högre tjänster inom samhället, som till exempel domstolsväsendet. Många fick istället söka sig till jobb som de vita ansåg låg under deras värdighet. Allt detta resulterade också i en enorm skillnad i levnadsstandarden. De vita njöt av en levnadsstandard som låg i klass med många länder i västvärlden, medan de svarta levde i nedgångna områden. *Bantustanserna* fungerade i praktiken som ”avstjälningsplatser” (Tutu, 2000, s.105) och tre och en halv miljoner människor tvångsförflyttades runt i Sydafrika.

Från 60-talet ökade det internationella trycket på Sydafrika, och landet drog sig ur det brittiska samväldet och blev alltmer isolerat, framförallt sedan 69 personer hade skjutits ner av polisen vid en fredlig demonstration i den så kallade

Sharpeville-massakern 1960. Den här händelsen ökade rasmotsättningarna då flera färgade politiska organisationer förbjöds, något som gjorde att de fick gå under jorden. Den kändaste av de här organisationerna var ANC, African National Congress, som efter den här händelsen övergick till en våldsammare politik mot anhängare av apartheid. Även egentliga eller misstänkta kollaboratörer bland de svarta fick lida, och många avrättades av ANC genom "halsbandet", vilket innebar att man hängde ett bildäck runt offrets hals som var fyllt med bensin, varefter det antändes (Tutu, 2000, s.24). Tortyr var även utbrett, för att inte säga regel, bland polisen och säkerhetsstyrkorna som regeringen skickade ut för att inhämta eller mörda misstänkta ANC-anhängare (Tutu, 2000, s.57ff).

Den här våldsspiralen blev värre och värre med tidens gång, och den internationella fördömningen och dess bojkott av Sydafrikanska varor slog hårt mot landet, både ekonomiskt och statusmässigt. Med president Bothas tillträde 1984 började apartheid luckras upp, men inga större steg togs förrän F.W. de Klerk intog presidentposten 1989. Han tillät för första gången på 30 år organisationer som ANC, vilka han dessutom började förhandla med. Förhandlingarna hade pågått sedan ett par år tidigare men blev först nu officiella och offentliga. De Klerk släppte även ut ANC:s ledare Nelson Mandela ut från fängelset, en person som under sina 27 år innanför murarna kommit till att symbolisera kampen mot apartheidsystemet (Tutu, 2000, s.45). Trots att många var kritiska mot en uppgörelse med sina traditionella motståndare och flera attentat för att förhindra förhandlingarna förekom från båda sidor flöt förhandlingarna på, då de flesta ville söka ett slut på den rådande politiken i sken av det ökade politiska våldet. Detta skedde till stor del på grund av de olika parternas ledare, som med sin personlighet kunde hålla samman grupperna när förhandlingarna riskerade att bryta ihop. De Klerk prövade sitt stöd för fortsatta reformer i apartheidpolitiken bland den vita befolkningen och fick 68 % av dess stöd. På ANC:s håll fanns det fler nyckelpersoner än bara Nelson Mandela. En av dessa var Chris Hani, kommunistpartiets generalsekreterare och en ledargestalt för de ungdomarna som slogs i städerna. Den här gruppen var en potentiell oroshärd, men Hani bad sina följeslagare "att hädanefter bli <<fredens soldater>>, och ungdomen besvarade entusiastiskt uppmaningen att arbeta för fred och försoning"(Tutu, 2000, s.48). Hani mördades senare, men förhandlingarna kunde trots det fortsätta.

Diskussionerna saktades ner av olika krav på minoritetslagar från Nationalpartiets sida, bland annat gällande amnesti för presidenten och säkerhetsstyrkorna. ANC kunde inte acceptera detta, utan stora delar av partiet föreslog istället ett tillvägagångssätt som liknade det vid Nürnberg. Tills slut enades det om ett tredje alternativ som kom att resultera i Sannings- och Försoningskommissionen (Elster, 2006, s301). De så kallade "solnedgångsreglerna" [...] garanterade att ingen regeringstjänsteman från den gamla ordningen skulle mista sitt arbete eller sin pension när övergången ägde rum" (Tutu, 2000, s.48). Det tredje alternativet har tidigare diskuterats i teoriavdelningen. Detta ledde till att framtida makthavare skulle väljas i majoritetsval där alla vuxna var röstberättigade, varav det första hölls 1994. ANC

gick segrande ur valet och Nelson Mandela kunde installeras som president i april samma år.

Sanningskommissionen fick stora befogenheter; de kunde kräva att personer skulle infinna sig inför kommissionen och hade dessutom fri tillgång till all den information som den tidigare regeringen samlat ihop. Valet av de personerna som kommittén bestod av, gjordes av en grupp, som utgjordes av framträdande personer från hela samhället, såsom ärkebiskopen Tutu och partiledare med flera. Dessa bad folket skicka in förslag på kandidater som de tyckte kunde passa som ledare för kommissionen. Utav alla förslag valdes 25 stycken ut av kommissionen, som de sedan skickade till president Mandela. Han utsåg i sin tur 17 av dessa till kommissionen. Öppenheten i den här processen skiljer sig starkt mot andra sanningskommissioner (Boraine i Elster, 2006, s.305).

Kommissionen satte upp de begränsningarna som nämnts ovan, under teorin, och lät amnestiansökningarna lämnas in mellan december 1995 och den 10 maj 1997. Denna relativt korta period hade som funktion att förhindra att personer som gjort sig skyldiga till brott ”väntar och ser” vad framtiden kunde innebära (Boraine i Elster, 2006, s.308). Många kritiserade kommissionen redan från början, och drog den till och med inför domstol, något som ANC försökte förhindra (Boraine i Elster, 2006, s.313). Kommissionen överlevde trots hot och kunde lämna in sin rapport. Effekten av denna diskuteras fortfarande, men Boraine argumenterar för att den åtminstone öppnade upp historieböckerna, och att ingen i Sydafrika längre kan förneka det gemensamma förflutna och den mörka perioden mellan 1960 och 1994 (2006, s.314).

7.2 Chile – Pinochets arv konsolideras demokratiskt

År 1990 avgick general Pinochet som diktator över Chile och den utnämnde presidenten Aylwin fick styra övergången från militär- till civilstyre. I Chile var det en väldigt elitistisk partipolitik som styrde och under Pinochets tid hade högerpartier fått fördelar trots att han kände en generell avsky mot politiker. För att säkerställa att hans samhälle inte skulle förändras direkt med Aylwins maktövertagande satte han 8 senatorer som hade mandat att vetolägga alla nya propositioner och förändringar som infördes. Utöver detta satt han kvar som högste chef för militären och som väktare för sin statsuppbyggnad. Den fördel som mötte denna övergång var att Chile, i förhållande till många post-auktoritära länder, återgick till den demokratiska form som existerade för Pinochet och därmed slapp skapa ett nytt system. De återgick enbart till det gamla. Det som gav Aylwin politisk legitimitet var den ekonomiska stabilitet som inträffade under hans mandatperiod. Han ingick i en pakt med militären och den gamla styrande eliten att inte förändra och fortsätta fast den öppna ekonomin och fria marknaden hade startats under Pinochets tid. Denna pakt var tämligen enkel att ingå i då Chile är ett exportland som är beroende av utländska investerare och är därmed beroende av den fria marknaden. Detta innebar inte att Chiles ekonomi var i

balans när Pinochet avgick. Inflationen låg på 31,5 % och importen var skyhögt. Den ekonomiska strukturen omvandlades och implementerades på ett sätt som alla delar av samhället kunde acceptera. Konsensusen inom landet var total vilket är en vital del i den lyckade transitionen. Förutom att landet hade råvaror vars pris var högt var det politiska beslutstagandet och ledarskapet lika viktigt. Genom att den gamla ordningen, de politiska partierna, arbetarna, investerarna och bankerna hade tilltro och legitimerade Aylwins politik lyckades han konsolidera demokratin. Inom loppet av 3 år lyckades han omfördela inkomsterna neråt i den socioekonomiska skalan. Genom att arbeta att förbättra det samhällsviktiga vårdssystemet och öronmärka kapitalbeskattning för sociala förbättringar minskade fattigdomsandelens snabbt. Priset var att den offentliga sektorn fick arbeta för minimilöner. Detta resulterade i att hälsoministern fick avgå då landets läkare gick ut i strejk och krävde 100% löneökning. Trots att vissa inte fick det bättre direkt tog hans presidentskap hand om fattigdom och inkomstklyftor vilket visade på verklig vilja att intressera och bry sig om den stora massan som oftast får lida under militärdiktaturer. Det var en nödvändighet att genomföra detta då hälsoläget hade negligerats under Pinochet. Detta skapade legitimitet för den demokratiska utveckling som Aylwin strävade efter (Angell, 1993, s.563ff).

Det som klassas som Pinochets positiva arv var att byta ut en oeffektiv och marknadsintervenerande stat med en effektiv icke-intervenerande stat vilket ger möjlighet att konsolidera demokratin då det inte finns politiska krafter som kan påverka hur marknaden styrs. I förhållande till andra Latinamerikanska stater var den Chilenska statsapparaten, i framförallt vård- och utbildningssystemet, rättvis och okorrupt trots viss försumning. Statliga företag hade en god produktivitet och statliga sektorer effektiva vilket möjliggjorde itutagandet med sociala problem då roten av problemet inte låg i institutionerna eller den sociala välfärden som tillkom före Aylwin. Det motstånd som möttes var inom den juridiska sfären som på individnivå inte var intresserad av att börja självkritisera sig själv eller döma sitt tidigare agerande. I en modern stat krävs ett modernt och effektivt juridiskt system och presidenten fick driva långsamma förhandlingar som fick igenom reformer under tålmodiga och svåra förhållanden. En central del i arbetet att konsolidera demokratin var att skapa ett effektivt och mottagligt statligt system på alla nivåer. I Chile var det trots fria val fortfarande en elit som bestämde vilka som ställde upp då partitillhörigheten inte var utbredd på gräsrotsnivå. Aylwin fick arbeta mot att engagera demokratin på lokal nivå för att i ett efterföljande stadium stärka demokratin på nationell nivå. Den politiska högern hade under Pinochets tid fått fördelar som de inte var villiga att ge upp och till viss del var till fördel för Aylwin. Om högern hade den lagstiftande makten var sannolikheten att de skulle använda sig av oparlamentariska metoder mindre. Pinochet hade kommit överens med partierna att militären inte skulle ge bort de fördelar de erhållit under hans styre och bli påverkade av politiska avsikter. Trots att militären hade stora befogenheter inom det civila styret användes detta sällan och de avtal som gjordes stärkte civilstyret. Anledningarna var framförallt att det fanns en bred intern enhet inom den styrande koalitionen, brist på verklig meningsskiljaktighet från oppositionen, ekonomisk framgång och presidentens taktiska förmåga att behandla svårigheter med militären som exempelvis brott mot mänskliga

rättigheter. Detta skapade att Chile fick en ovanligt starkt och legitimt politisk system som var kapabelt att hantera militären. Militären hade däremot total underrättelsekunskap och möjlighet att agera hotfullt mot de civila myndigheterna. Det vitala för den demokratiska konsolideringen i Chile är att högern är hängiven att arbeta inom det konstitutionella ramverket men också att centern och vänstern är samarbetsvilliga (Angell, 1993, s.568ff, 574).

Alla länder som tagit sig ur diktaturstyre eller exkluderande ledning är till olika grad beroende att rannsaka sin historia. En brådskande del i konsolideringen av demokratin är att ge retrospektivt rättvisa för att lyfta fram den fundamentala karaktären av den nya ordningen för att etablera disciplin baserad på lagens överhöghet och respekt. Under Pinochets regering hade militären begått grova brott mot mänskligheten och det fanns krav på att offren skulle erkännas och bli rättfärdigade. Chile valde en otillfredsställande metod där rättvisa och försoning inte räckte till. I Chiles fall hade sanningskommissionen, Nationella sannings- och försoningskommissionen, ett smalt mandat då det skulle genomföras inom ett års tid och deras finansiering var undermålig. Detta medför att många inte får det erkännande att de lidit som de förtjänat. I Chile begränsades deras arbete för dem som dött och försvunnit under den diktatoriska regeringen. Den bakomliggande bakgrunden var att den styrande eliten över hela det politiska spektrat kunde acceptera att mord var fel och accepterade därför kommissionens utslag. Alla offer namngavs men inte förbrytarna. Rapporten beskrev också den politiska kontexten till varför förtrycksmetoden användes av militärregimen. Allt material blev offentligt och presenterades individuellt för offrens anhöriga. Detta möttes med stor besvikelse då det finns offer som lider och får ingen kompensation trots att det är uppenbart att de varit offer för tortyr, men överlevt. Detta är en problematik som genomlyser att sanningskommissioner har svårigheter att fullt ut erkänna alla drabbade (Stanley, 2005, s.588f, Angell, 1993, s.575f, Cohen, 1995, s.17, 29).

Presidenten Aylwin har under sin mandatperiod lyckats bli så stor att han inte behövt oroa sig över den skugga Pinochet hade över Chile som militärchef och väktare av sitt arv. Aylwin skapade en egen legitimitet att genom att använda sig av och utveckla de etablerade institutionerna, maximalt utnyttja den flexibilitet som givits och lyckats omvandla Pinochets arv till sitt egna. Han har visat Chile att det var möjligt med ett civilt styre som såg efter sina medborgare och skapa en bred allmän konsensus för hans medel och målsättningar. Han har till viss del lyckats ge rättfärdigande för dem som drabbats och lidit av brotten mot mänskliga rättigheter och återställt konstitutionell styre. Tack vare de ekonomiska fördelarna genom export och lång historik med konstitutionell styrelseform har den demokratiska konsolideringen skapat nya strukturer och främjat den framtida demokratin (Angell, 1993, s. 575ff).

7.3 Spanien – där kungens ord väger tyngst

Klockan 05.25 den 20 november 1975 dog Francisco Franco, Spaniens diktator sedan 36 år tillbaka. Under denna period hade enbart han varit landets beslutsfattare och plötsligt står en nation utan någon med erfarenhet att ta stora och viktiga beslut. Redan sex år tidigare hade hans efterträdare utsetts, den då allmänt ryktbare marionetten, prins Juan Carlos. Två dagar efter Francos död kröntes Juan Carlos till kung av Spanien och höll ett tal inför en mängd ambassadörer, premiärministrar och presidenter. Det som var okänt var att han varit väldigt aktiv och haft många möten med den politiska oppositionen och utländska politiker utan Francos och spanska befolkningens vetskap. Genom sitt goda kontaktnät och personliga relationer med den uppkommande politiska eliten och stödet från utlandet blev det en handlingskraftig start som mobiliserade landet inför den demokratiska utveckling som påbörjades. Ett delmål för Spanien var att gå med i EG, som påfört kravet att en icke-demokrati inte skulle kunna komma med. För att inte skapa en revolution och motstånd från frankisterna gjordes det väldigt klart att demokratin skulle byggas på de institutioner som skapats under Franco. Det var en viktig faktor att hålla kyrkan, militären och frankisterna lugna. Redan 1974 hade Carlos Arias Navarro utsetts som premiärminister av Franco och tillhörde den liberala falangen ur frankisterna. Han hade inte lika stor uppbackning eller politisk status som den förväntade ersättaren, amiral Luis Cerrero Blanco, som hade lönnmördats året innan (Vincent, 2007, s.201ff).

Två år efter sin utnämning hade ett tvåkammersystem införts där alla fick delta, till och med separatist rörelser men inte kommunisterna, för att bli invalda till nationalförsamlingen. Men 1976 avgick Arias då förändringar gick för långsamt och allmän misstänksamhet och protester ökade. Kung Carlos utnämnde den yngste frankisten, Adolfo Suarez, som efterträdare och som rivstartade genom att utlysa de första fria valen på över 40 år där alla partier fick delta och kommunisterna blev legaliserade. Legitimiteten att regera för Suarez blev att leda landet på ett sådant sätt så att den gamla kvarvarande eliten och militären inte motsatte sig samtidigt som tillfredsställa dem som var emot den gamla ordningen. Genom att strejkrätt infördes skapades ett förtroende med oppositionen där socialdemokraternas ledare Felipe Gonzales var den tyngste. För att bygga och konsolidera demokrati behövs en dubbel legitimitet: den från folket och av lagen. Från folket är det oundvikligt då demonstrationer och uppror är bestraffningen vid felaktigt regerande. Denna legitimering var ytterst viktig då Suarez inte bara skulle bevisa för sina egna följare utan alla att han kunde och passade att regera. Demokratiutvecklingen hade inte stoppats men den hade blivit mer långvarig om han misslyckats med detta. Att regera inom lagens ramverk ger en stor legitimitet från den gamla ordningen men gav även resonans utanför den mest insatta cirkeln till dem som inte var aktiva i det gamla eller aktiverade sig för skapandet av en ny ordning. Den legala aspekten måste hållas då alla måste övertygas oavsett om de hade en åsikt eller inte (Vincent, 2007, s.208ff).

Suarez lyckades därefter isolera högerpartierna genom att gå in i en allians med liberalerna, kristdemokraterna och socialdemokraterna. Hans parti UCD

(Unión de Centro Democrático) skapade ett forum för dialog med oppositionen genom att etablera en slags samförståndspolitik. UCD vann valet med 36% av rösterna och tillsammans med socialdemokraternas 28 % kunde regera i majoritet. Den faktor som gav positiv genklang för denna samförståndspolitik var att extremhögern tillsammans med frankisterna fick enbart 2 % av rösterna. Det som speglade den nya deliberativa förhandlingsinriktningen som Suarez stod för var det avtal som slöts mellan regeringen, oppositionen och de största facken. Han började bryta ned de gamla maktstrukturerna och fick stort förtroende av allmänheten. För att få igång ekonomin efterstävades återhållsamhet där *Moncloapakten* godkände tillfälliga ekonomiska nedskärningar, skattehöjningar och allmän återhållsamhet. Det regeringen antog att göra i utbyte var att genomföra strukturella förändringar i det ekonomiska systemet, välfärden och senare lönehöjningar. Utöver detta skulle politiska reformer som utvidgad organisations och mötesrätt, översyn av strafflagen och rätten att sälja preventivmedel (Vincent, 2007, s.210ff).

En folkomröstning hölls om den nya författningen och antogs med 88% av rösterna. Det som hade hänt för första gången i Spaniens historia var att högern och vänstern hade enats om att utforma de grundläggande demokratiska spelreglerna. Spanien stadsfäste sig som en parlamentarisk monarki utan officiell religion. Utöver detta sänktes rösträtten till 18 år och dödsstraffet avskaffades. Spanien placerade sig mellan en enhetsstat och federation där den maktindelningen mellan centrum och region blev radikal. Det fanns en bred vilja att inte kriga och enighet kring decentralisering av makten. Utöver detta fick Kung Juan Carlos stora befogenheter tack vare sin aktiva involvering i den demokratiska transitionen. När de mest akuta politiska förändringarna var genomförde ökade de interna motsättningarna inom koalitionen rörande frågor som skilsmässa och abort 1979 (Vincent, 2007, s.217ff, 224). Det som etablerade kungen som vital del i det politiska systemet var den statskupp som generalen Antonia Tejero igångsatte den 23 februari 1981. Suarez hade lämnat in avskedsansökan då han inte längre kunde regera med sin allians och en förtroendeomröstning av hans efterträdare skulle ske. Då tog Tejero nationalförsamlingen till gisslan medan militärchefen i Valencia tog kontroll över staden med stridsvagnsenheter och utlyste undantagstillstånd i regionen. Detta skedde i direktsänd tv där Suarez, Santiago Carillo (som var nationalförsamlingens talman) och general Mellado konfronterade Tejero och försökte påminna honom om hans edsvurna lojalitet till staten. Kungen som var överbefälhavare och uppfostrad i den spanska militären (där han gjort karriär inom armén, flygvapnet och marinen) började ringa alla sina kontakter där han uppmanade till lojalitet. Genom snabbt agerande där han gick ut i TV med ett tydligt och lugnt budskap till folket avstyrdes snabbt kuppörsöket (Vincent, 2007, s.222f).

"...a new generation [that could] through the work of all Spaniards... make possible the clear and peaceful participation of all citizens in... our political future."

- King Juan Carlos during the announcement of Prime Minister Suarez's appointment. (Vincent, 2007, s.214)

7.4 Argentina – en militär historia

Argentina har haft en turbulent historia kantad av icke-demokratiska regeringar sedan det tidiga 1900-talet, och fick en demokratiskt vald regering först 1983. År 1930 tillträdde den första militära regimen i en kupp som ett svar på vad som ansågs vara den demokratiska styrelseformens tillkortakommanden (McSherry, 1997, s.32), vilka manifesterade sig i den världsomspännande ekonomiska depressionens spår (Stang, 1989, s.2). Detta lade grunden för de så kallade väktardemokratierna, där militären integrerade sig själv i det politiska systemet som en nationell garant. Endast ett årtionde förflöt före deras nästa ingripande, då de under revolutionen 1943 grep makten med Juan Domingo Perón i spetsen (McSherry, 1997, s.39ff).

Perón skapade ett brett stöd även utanför de militära kretsarna i ett försök att konsolidera makten. Hans stöd ”vilade på fem mycket olika pelare: armén, arbetstagarorganisationerna under landskapsorganisationen CGT, den katolska kyrkan, de katolska nationalisterna och det nya industriborgarskapet. Man bör därtill nämna att han gav kvinnorna rösträtt, organiserade ett kvinnligt peronistiskt parti och fick deras stöd” (Stang, 1989, s.5). Förutom denna rent populistiska politik drev han även igenom en omfattande industrialiseringsprocess som var inriktad på den egna marknaden, och förespråkade en ”tredje position” mellan kommunism och kapitalism (McSherry, 1997, s.41f). En förföljelse riktad mot politiska motståndare påbörjades och polisväsendet fick utökade resurser, befogenheter och ren terrorverksamhet kom med tiden att bedrivas.

Det breda stödet hade dock kommit på bekostnad av att Perón spelade ut de olika grupperna mot varandra, något som inte endast resulterade i många allierade utan även många motståndare, framförallt som en effekt av terrorverksamheten. När de ekonomiska reformerna misslyckades under slutet av 40-talet och landet gick in i en ekonomisk kris omvände Perón sin politik på flera punkter. Bland annat ökades kontakterna med utländska investerare, och oljeföretaget Standard Oil fick ekonomiska fördelar som tidigare borde ha tillfallit det argentinska statliga oljeföretaget YPF. Detta skapade förbittring bland många nationalistiska argentinare i hela samhället. Oppositionen gentemot Perón ökade och växte sig stark som en effekt av den politiska inkonsekvensen och den försämrade ekonomin. Den första större manifestationen av detta motstånd kom i form av ett nedslaget uppror 1951. Detta följdes av ytterligare ett, även det misslyckat, i juni 1955, genomdrivet av flottans missnöjda officerare. Missnöjet nådde sin kulmen senare under året då samtliga vapengrenar tillsammans med olika civila grupperingar lyckades avsätta Perón och fördriva honom i exil till Spanien (Stang, 1989, s.6ff).

Denna revolution resulterade i en omvändning av det argentinska samhället. Allt som förknippades med perónismen skulle bort. Detta ledde till ytterligare splittring i samhället då militären ställdes mot peronistiska grupper, framförallt i

den tidigare privilegierade arbetarklassen. Den argentinska ekonomin drogs mot utländsk investering och landet band till andra länder, framförallt USA, stärktes. Det var via den här kontakten som det kalla kriget fick ett grepp om den argentinska militären (Stang, 1989, s.12ff). Under Perón antog landet som tidigare nämnts en position mellan kommunismen och kapitalismen, men efter honom och tack vare de ökade kontakterna med USA uppstod en anti-kommunism som levererades av den amerikanska militären (McSherry, 1997, s.44ff). Militären fick en ny roll i underrättelseverksamheten, nu mer riktad mot den egna befolkningen, och kontakterna med Frankrike utformade tillvägagångssätten för motrevolutionära aktioner. Frankrike hade under tiden efter andra världskriget varit indraget i flera blodiga befrielsekrig med sina forna kolonier, och deras metoder var, till skillnad från de amerikanska, mer omfattande och innefattade övergrepp på civilbefolkningen, ett så kallat "smutsigt krig" (McSherry, 1997, s.48).

Efter kuppen 1955 igångsattes flera demokratiseringsprocesser av militärens liberala falang. Dessa hann knappt få fäste förrän militären återigen satte stopp för dem, framförallt på grund av att de försökte inkludera perónisterna i den nya demokratiska staten. Detta ledde till att den mer konservativa delen av militären tog makten 1966 och införde en ren junta, med general Onganía som diktator. Juntan ansåg "att Argentina inte var moget för demokrati" (Stang, 1989, s.12). Onganía genomförde neoliberala reformer i syfte att stärka ekonomin, men dessa ledde i princip endast till ett brett missnöje, gerillaverksamhet och ett ifrågasättande av regimens legitimitet, till perónismens fördel. Detta ledde till att Perón återfick makten 1973, som demokratiskt vald president. Nedgången stoppade dock inte av detta. Ekonomin stagnerade och gerillan blev aktivare (med statliga motreaktioner i form av dödsskvadroner) samtidigt som perónisterna splittrades inbördes. Perón själv avled och efterträddes av sin hustru. 1976 var kaoset så omfattande att militären återigen intervenerade (Stang, 1989, s.14). Juntan som tog makten 1976 genomdrev en speciallag, *Acta del Proceso Nacional de Reorganización*, med vilken juntan hade som mål att "inordna det argentinska samhället efter sina ideal och ideologiskt enkelriktat det" (Stang, 1989, s.15). Det smutsiga kriget trappades upp och drabbade ett ökat antal individer, framförallt bland de intellektuella (McSherry, 1997, s.99).

Den ekonomiska omstruktureringen som var en del av *Proceso* ledde dock endast till ytterligare stagnation. Tillsammans med en ökning av organisationer och aktörer, både internationella och inhemska, som kritiserade brotten mot de mänskliga rättigheterna i Argentina blev resultatet ett starkt folkligt missnöje mot den sittande juntan (McSherry, 1997, s.103f). Juntans svar på detta var ett utrikespolitiskt äventyr som skulle avleda befolkningen från de inre problemen: invasionen av Malvinerna/Falklandsöarna under 1982. Det förödmjukande nederlaget i det här kriget blev spiken i kistan för juntan (Stang, 1989, s.19). Redan tidigare hade militären skapat förslag på en övergång till en civil regering, i formen av en väktardemokrati där de fortfarande skulle ha stor makt (McSherry, 1997, s.102). Detta skulle dock ha skett i en kontrollerad process, något som den enorma kritiken efter Falklandskriget omöjliggjorde. Samhället polariserades mellan den civila och militära sektorn (Stang, 1989, s.21). Juntan föreslog ett

samarbete med partiet Radikalerna där de för att motverka perónisterna skulle ge dem sitt stöd i en ny regering i utbyte mot amnesti för de brott som begåtts under det smutsiga kriget. Radikalerna leddes av Raúl Alfonsín, en politiker som var unik i sin tidiga kritik mot Juntans inrikespolitik och kriget på Falklandsöarna (Stang, 1989, s.13 och s.21). Ironin var att perónisterna var mer villiga att tillåta amnestin. Alfonsín å andra sidan valde att före valet i oktober 1983 presentera sin politik gällande militärens ansvar för brott mot de mänskliga rättigheterna. Detta ledde till att det stora folkliga missnöjet mot juntan, och militären i allmänhet, samlades bakom honom och han vann valet (McSherry, 1997, s.108ff).

Detta inleder den moderna demokratiska perioden i Argentinas historia. Frågan var hur man skulle göra upp med det förflutna. Alfonsíns mål var att återintegrera militären i samhället samtidigt som den skulle ut från den politiska arenan, men en Nürnbergprocess skulle "splittra det civila Argentina" (Stang, 1989, s.23). En kommission skapades under 1985, *Nunca Mas* (aldrig igen), med syfte att samla in vittnesmål från det smutsiga kriget, men denna fick medvetet en svag publicering, då man inte ville riskera att politisera rättegångarna (Stang, 1989, s.26). Samtidigt var det av yttersta betydelse att militären ställdes inför rätta, dels för att följa vallöftena men framförallt för att visa att militären inte stod över landets lagar. Under 1985 kom juntans ledare att ställas inför civil domstol sedan Högsta Domstolen slagit fast att rättegångarna inte längre skulle genomdrivas av militära domstolar. De dömdes, men då rättegångarna fortsatte nedåt i befälskedjan insåg han att detta hotade att göra militären mer defensiv och fientlig. Ett stopp på rättegångarna var nödvändigt, trots att flera grupper i samhällen krävde större åtgärder efter de brott som avslöjats under 1985 (Stang, 1989, s.26f). Denna lag kallades *Punto Final*, vilket översätter som "fullt stopp", och innebar att en tidsgräns sattes efter vilken inga fler anklagelser kunde genomföras mot juntans personal (Stanley, 1995, s.29). Oron bland militären för fortsatta rättegångar förblev dock stor, framförallt sedan Högsta Domstolens beslut. Eftergifter gjordes också i form av ytterligare en lag under 1987 som innebar att vissa officersgrader kunde frikännas eller slippa åtal för de brott som begåtts mellan 1973 och 1976 baserat på att de endast följde order (Stanley, 1995, s.29). Detta sågs inte som tillräckligt av militären, vilket resulterade i tre uppror, ett under 1987 och två under 1988, alla med krav på allmän amnesti. Alla tre bemöttes av en enorm folklig opinion och misslyckades, men lyckades ändå skrämna regeringen till att avtrappa förföljelsen av officerare och militärer. Detta ledde till att militären saktade ner demokratiseringsprocessen samtidigt som de återfick viss förlorad mark (McSherry, 1997, s.230). Inför valet 1989 fastslog båda kandidaterna, Alfonsín och Carlos Menem (som vann valet), att en framtida amnesti inte skulle beviljas (Stang, 1989, s.32). Menem benådade trots detta fem juntaledare och 280 övriga militärer. Övriga rättegångar stannade upp, vilket *de facto* innebar en amnesti för större delen av de individer som gjort sig skyldiga till brott mot mänskliga rättigheter under juntans smutsiga krig.

7.5 Guatemala – Frukten av korporativism och underrättelsetjänster

Guatemala är ett land där klassen och rasen spelar stor roll. Landet består av många etniska grupper, allt ifrån vita individer till ursprungliga indianer och deras isolerade samhällen, med olika blandningar däremellan, och klassklyftorna går i stora drag längs de här linjerna med en dominerande jordägande överklass (Kumm, 1997, s.2f).

Fram tills 1944 leddes Guatemala av en diktator, Jorge Ubico, som gav enorma eftergifter till det stora amerikanska bananföretaget United Fruit. Ett uppror genomfördes det här året vilket lyckades avsätta Ubico och ersätta honom med Juan Arévalo efter ett demokratiskt val. Han ersattes i sin tur efter ytterligare ett val av Jacobo Arbenz. Han genomdrev 1952 en jordreform i syfte att bryta upp den koncentrerade makten, en handling som oundvikligen påverkade United Fruit. Företaget ägde 250 000 hektar men använde endast 15% av detta. Staten tog över 200 000 hektar i jordreformen och i utbyte fick United Fruit statliga obligationer till ett värde som motsvarade det som företaget uppgett till den guatemalanska skatteförvaltningen. Reaktionen lät inte vänta på sig, då företaget fastslog att det inte hade uppgett rätt värde för att undvika skatt. Det uppgivna värdet motsvarade enligt dem mindre än 5 % av taxeringsvärdet. De vände sig till hemlandet USA, där de drog igång en kampanj som smutskastade Guatemala, samtidigt som de utnyttjade kontakter inom Eisenhoweradministrationen. Kontakterna ledde rakt till CIA och en statskupp mot Arbenz regering började planeras, där man valde Castillo Armas som framtida president (Kumm, 1997, s.3ff). Armas tog snabbt makten och återinförde United Fruits förmåner och drog tillbaka de flesta reformerna som genomförts sedan 1944 före han blev mördad. Han efterträddes av diktatorn Ydígoras Fuentes som i sin tur råkade ut för ett misslyckat kupp försök 1960, utfört av missnöjda officerare.

Den här händelsen markerar början på det guatemalanska inbördeskriget, och gav födsel till flera gerillaorganisationer som under de kommande decennierna stred mot regeringsstyrkorna. Armén fick under 70-talet hjälp från argentinska militären, vilka hade stor erfarenhet av strid mot gerillaförband från sitt hemland, något som tidigare berörts. Detta intensifierade brutaliteten i konflikten under årtiondet, vilket till och med gjorde en överste Carlos Arana känd som ”slaktaren från Zacapá”, ett smeknamn som ledde till att han vann presidentvalet 1970 genom ren skräck bland de röstberättigade. Stora eftergifter till amerikanska bolag skapade också kaos både ekonomiskt och socialt. Arméns brutalitet var inte den enda som drabbade civila. Den högerextrema gruppen ”Vita handen” bland andra stödde regeringens politik och tillämpade samma eller hårdare metoder. En extrem korruption regerade också i landet, framförallt bland de högre tjänstemännen och officerarna (Kumm, 1997, s.11ff).

En militärkupp genomfördes av officerare som var missnöjda med det pågående kriget, en kupp som resulterade i att den nationalistiske, fanatiska och dessutom självutnämnde ”frälsaren” av Guatemala, general Ríos Montt kom till

makten. Detta regimskifte innebar en ytterligare brutalisering av inbördeskriget (Kumm, 1997, s.16). Militären tvingade även olika samhällen att begå fruktansvärda brott genom utpressningsmetoder. Om folket i by A inte dödade folket i by B kommer militären att döda alla i by A. Detta gjorde att många tvingades in i våldsspiralen och att de automatiskt blev medbrottslingar (Strömberg, 2005, s.88). Stora delar av landet rensades från dess ursprungliga befolkning med grymma skrämsemetoder i form av utrotandet av hela byar, halshuggningar, nedbränningar, massakrer och så vidare, medan fackligt och politiskt aktiva förföljdes och mördades. Även de som överlevde fick kämpa i städerna mot trakasserier för svältlöner, bland annat som arbetare åt Coca-Cola (Kumm, 1997, s.18f).

Fredsprocessen mellan parterna hade börjat i liten skala redan 1976, men det var först under 1991 som militären insåg att gerillan möjligen inte kunde besegras militärt. Brytpunkten kom när Álvaro Arzú valdes till president fem år senare. Arzú tog kontakt med den guatemalanska gerillans ledning i Mexico vilket startade en oväntat snabb och mjuk fredsprocess, endast avbruten av en kidnappning. Kidnappningen utfördes troligen av medlemmar av gruppen ORPA, vars ovetande ledare tog på sig hela ansvaret för aktionen varefter de drog sig ur fredsförhandlingarna för att inte riskera deras kollaps.

En del av fredsprocessen var den lag som röstades fram under 1996 vilken gav arméofficerare möjligheten att ansöka om amnesti om de beslagits med mord. Parallellt med detta genomfördes en insamling av vittnesmål från inbördeskriget för att belysa händelserna (Kumm, 1997, s.26). Men många klarar inte av att endast få reda på sanningen, utan begär hämnd: ”de skyldiga måste dömas!” (Strömberg, 2005, s.123). Problemen är dock fortfarande stora och ett av de främsta är terrorn omfattning i samhället:

We are not going to be able to investigate the past. We would have to put the entire army in jail.

– Den nyvalde guatemaliske presidenten
Cerezo Arevalo, november 1985

Vittnesmålsinsamlingen avslutades under Arzús mandatperioden, men biskopen som ledde den mördades. Mordet klarades upp först under Alfonso Portillo, den efterföljande presidenten. Domen är ett slag mot den straffrihet som militären dittills i praktiken har åtnjutit (Strömberg, 2005, s.127f). En annan revolutionerande dom kom i april 2005 då personer ur den vita eliten fängslades för hets mot folkgrupp. Detta var första gången i Guatemalas historia och möjligen ett tecken på att klassklyftorna börjar förändras (Strömberg, 2005, s.135).

8 Analysen

I ett starkt civilsamhälle är det viktigt att den styrande eliten hålls till ansvars inför folket, men också att individer får en garanterad rätt att uttrycka sig fritt, organisera sig och få sin åsikt respekterad. För att denna sorts demokrati ska fungera behöver allmänheten både vara politiskt aktiv och engagerad i demokratiska frågor och värderingar. Det som utmärker flera av våra länder är att det politiska engagemanget på gräsrotsnivå är outvecklat efter många års förföljelser av de tidigare regimerna. Som fallen Argentina, Guatemala och Syd Afrika visar det på att den opposition som förekommit har haft en separatistisk inställning. I civilsamhället där förhandling och öppen dialog först inom och mellan folkrörelser. Inom Syd Afrika var nyckelpersoner/agenter aktiva med att finna en lösning på konflikten såsom de Klerk och Mandela, men även president Aylwin i Chile, premiärministerns Suarez, kung Juan Carlos i Spanien, president Álvaro Arzú i Guatemala och president Raúl Alfonsín i Argentina. Dessa är exempel på agenter inom transitionsteorin som genom ledarskap och karisma lett sina länder och befolkningar längre fram i demokratiutvecklingen trots att de kunnat göra det motsatta. Alla hade däremot inte lika lyckade konsolideringar.

Tilltron till staten och dess institutioner behöver utvecklas och ge legitimitet för dem att bestå, som i fallen Chile och Spanien. Deras självständiga opposition vred och vände på frågor och genom ifrågasättning skapade de en grundstomme i civilsamhället. När legitimiteten är svag förlitar sig folk mindre på regeringen och vågar inte stå upp för sina åsikter lika vigeröst och får därmed mindre möjligheter att påverka gentemot staten. Det argentinska exemplet visar på detta, då regeringens legitimitet sjunker efter president Menems amnesti. Det sociala kapital som skapas, i form av tilltro och ömsesidighet, när individer går ut i samhället och interagerar är ytterst givande för ekonomisk utveckling och effektiv demokratiutveckling. (Diamond, 1999, s 2f, 218-227, 237ff).

När demokrati blir det enda alternativet i samhällsstyrningen kommer det med tiden etsa sig i samhället och bli en naturlig del i den politiska kulturen. Motsatsen gör sig även gällande i ett land som Argentina, där misslyckade demokratiförsök och militär inblandning i det civila samhället rotat sig fast. Den politiska kulturen binder ihop samhällets klyftor, konflikter med behövligheten att finna konsensus, ett mål som sanningskommissionen försöker uppnå. I Chile lyckades president Aylwin trots en undermålig kommission lägga grunden för en konsolidering av demokratin med både den gamla ordningen, oppositionen och de privata marknadskrafternas medverkan. När fria val får hållas under en längre tidsperiod och folk kan se hur deras röst påverkar skapar det incitament att fortsätta det beteendet då det leder till att man känner sig säker i den omgivning man skapar och ändrar. Något som Syd Afrika och Spanien tyder på, medan Argentinas och

Guatemalas utveckling inte är lika positiv på grund av deras hemska relationer med militären. Att Syd Afrika trots sin historia ändå nått en sådan konsolidering är förvånansvärt. (Diamond, 1999, 2f, 161-171, 200ff). Detta legitimerar demokratin och kan ses som den bäst lämpade formen för medborgare även i dåliga tider. Detta förtroendekapital byggs upp och möjliggör för stabila demokratiska stater att genomföra reformer och minska på exempelvis välfärd ett kort tag. I Chiles och Spaniens fall kom det politiska spektrat tillsammans med facken överens att bedriva återhållsam offentlig ekonomi och hålla löner nere för att kunna bygga upp landet. I länder som Chile och Spanien visar tyngden i att samhället känner tilltro och legitimitet till staten då det finns effektiva institutioner som skapar utveckling, en tilltro och legitimitet som grundar sig i Aylwins, Suarez och Juan Carlos personliga karaktär och den nyckelroll de utspelat i och med sina arbetsmetoder för att konsolidera sina länders demokratier. (Diamond, 1999, s 42ff, 174f).

I ett starkt civilsamhälle är det viktigt att den styrande eliten hålls till ansvars inför folket, men också att individer får en garanterad rätt att uttrycka sig fritt, organisera sig och få sin åsikt respekterad. Detta är ett mål med sanningskommissionerna, men i många av våra länder, Chile, Guatemala och Argentina, har de inte varit framgångsrika. Detta måste dock sättas i kontrast till det hot som den tidigare regimens följeslagare utgör mot den nya regimen. Vikten av att ställa tidigare förbrytare inför rätta bör aldrig underskattas eller bortprioriteras, men detta måste ibland ske av praktiska skäl för att inte riskera en bräcklig demokrati. Stabilitet får, åtminstone för tillfället, ersätta rättvisa.

I flera auktoritära stater ser man att balansen mellan civilsamhälle och politisk kultur är rubbad då befolkningen tvingas leva under förhållanden de inte strävar efter, utan tvingas acceptera på grund av nödvändighet. Där kan en större samhällsomvälvning behövas genomgå under förutsättning att målet är att inte ersätta en förtryckande makt med en annan utan att skapa ett pluralistiskt jämställt samhälle där alla får det bättre. Genom att i Chile och Spanien arbeta utefter de institutioner som redan skapats utvecklade man dem genom lagstiftning och moderniserade dem. Den gamla ordningen fick se sina avtryck på den politiska arenan sakta omvälvnas till en ny ordning som skapade jämlikhet för alla. Den politiska kulturen har sedan kraft att upprätthålla ett civilsamhälle då det kan komma perioder av mindre engagemang och motgångar exempelvis i form av försök till statskupp eller uppror som i Spaniens och Argentinas fall. När det uppkommer signaler att samhället åter är på väg mot nedgång vaknar beteendet att få det tillbaka och länder kan resa sig själva och bevisa vad de står för, som då Argentinas befolkning överväldigande stödde Raúl Alfonsín under upproren. Denna investering i ett beteende skapar stabilitet, effektivitet och legitimeras i demokratin (Diamond, 1999, 250ff, 212ff). Som ytterliggare stöd för transitionsteorin ser vi en vilja och behov där strävan att undvika krig leder till att tidigare motståndare hittar samarbetsvägar och inser värdet i varandras samexistens framför fortsatt konflikt. Den tidigare regimens oftast djupa institutionalisering i samhället och statens konstruktion gör att ett fredligt regimskifte är nästintill omöjligt utan en dialog. Regimen möter den demokratiska oppositionen halvvägs via förhandlingar och genomför skapandet av nya

institutionella regler för demokratisk praktisering och närmar sig en demokratisk konsolidering.

Sanningskommissionen verkar dock ha sitt starkaste argument i Syd Afrika, där man även kombinerat det tillsammans med rättegångar. Den politiska viljan att genomföra en djupgående transition i samhället speglas i dess stöd till kommissionen i form av befogenheter och resurser. I de andra länderna som vi har undersökt har kommissionerna haft en mer undanskymd roll, och har därför ofta öppnat upp sår utan efterföljande rättegångar. Kanske har de därigenom gjort mer skada än nytta för att legitimera regeringen och konsolidera demokratin.

9 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan vi säga att transitionsteorin har ett högt förklaringsvärde på länder som genomgått en demokratisk utveckling, åtminstone de som vi har valt att studera. Det har varit tydligt att dessa länder oavsett ekonomiska förutsättningar har lyckats omvandla sina auktoritära styrelseskick till demokratier. Detta då de länder i Latinamerika som studerats visat på att det varit specifika individer som genom tur, vilja att kompromissa och bortse från de ekonomiska viljorna arbetat för att skapa ett jämlikt samhälle där alla har samma möjligheter. Resultatet har dock varit skiftande, med Guatemala som kanske sämsta exemplet. Det sker dock förändringar även här till det bättre tack vare en kompromissvilja bland nyckelpersoner.

Om Syd Afrika utgör ett unikt fall där sanningskommissionen kunnat genomföras återstår att se, men det verkar som om en avgörande faktor är ett starkt politiskt stöd som står bakom kommissionen genom hela dess process.

10 Referenser

10.1 Artikelreferenser

- Alan Angell, 1993, "The Transition to Democracy in Chile: A Model or an Exceptional Case?", *Parliamentary affairs*, Volym 46:4, 563-578.
- Stanley Cohen, 1995, "*State Crimes of Previous Regimes: Knowledge, Accountability, and the Policing of the Past*", *Law & Social Inquiry*, Volym 20:1, 7-50.
- Elizabeth Stanley, 2005, "Truth commissions and the recognition of state crime", *The British journal of criminology, delinquency and deviant social behaviour - publ. on behalf of the Institute for the Study and Treatment of Delinquency*, Volym 45:4, 582-597.

10.2 Bokreferenser

- Alex Boraine, *Truth and Reconciliation Commission in South Africa – Amnesty: The Price of Peace, Retribution and Reperation in the Transition to Democracy*, John Elster, Cambridge University Press, 2006
- Edelberto Torres Rivas, *Democracy and the Metaphor of Good Government, The Consolidation of Democracy in Latin America*, Joseph S. Tulchin and Bernice Romero, Boulder, Lynne Rienner Publishers, Inc., 1995
- Diamond, Larry, 1999. *Developing Democracy – Towards Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Grugel Jean, 2002. *Democratization – a Critical Introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave

- Kumm, Björn, 1997. Krig och fred i Guatemala. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- Machiavelli, Niccolò, 1588. The Prince, femte utgåvan, Stockholm: Natur och Kultur.
- Martha Minow, Breaking the Cycles of Hatred – Memory and Hate: Are There Lessons from Around the World?, Breaking the Cycles of Hatred, Minow, Martha, Princeton, Princeton University Press, 2002
- McSherry, J. Patrice, 1997. Incomplete Transition: Military Power and Democracy in Argentina, Basingstoke: Macmillan Press Ltd.
- Philippe C. Schmitter, Transitology: The Science or the Art of Democratization?, The Consolidation of Democracy in Latin America, Joseph S. Tulchin and Bernice Romero, Boulder, Lynne Rienner Publishers, Inc., 1995
- Ruin Pål och Ruthström- Ruin Cecilia, 2000. Ny roll för Japan?, Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- Sereny Gitta, 2000. Tyskt Trauma, Finland
- Strömberg, Stefan, 2005. Guatemala – Efter kriget-innan freden, Stockholm: Bäckströms Förlag
- Stang, Gudmund, 1989. Argentina, militären och demokratin, Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- Tutu, Desmond, 2000. Ingen framtid utan förlåtelse, Stockholm: Nordstedts Förlag
- Vincent, Mary, 2007. Spain 1833-2002 – People and State, Oxford: Oxford University Press